

Ի ՊԵՏԱԿԱՆ ԲԱՐՈՋԱՆԱՅԻՆ

ՔԱՐՈՋԱՆՈՍՈՒԹԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՄԱՍԻՆ

IV. ՇՐՋԱՌԻ ԵՒ ԱՏՆՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ՁԵՆԻՐ

Նոյնը պիտի ըսեմ չըջու՞նք որուն և առանձնապես ձեռքերուն համար ևս, որոնք կը ծառայեն ընդլայնումին, և աւելի ևս պիտի ծառայեն վայելչաբանութեան: Լուս է երբեմն երբեմն աչքի առջև բերիլ անոնց կերպերը. անոնց ինքնաբերական գործածութեանը համար օգտակար է տեսնել այն հարստութիւնները զորս ունինք, և զորս միտքը պիտի կարծենար զանց ընել, եթէ ուզէր նեղ զաշտի մը մէջ ամփոփուիլ:

Հետադարձութեան մէջ ձեռք կը կոչուին լեզուի այն կարգ մը կերպերը, որոնք մտածումի արտայայտութեան աւելի օյժ, գոյն, փայլ և շնորհք կուտան, և որոնք այդ կերպով կ'օգնեն անոր ազդեցութեանը, շեշտելով անոր նկարագիրը: Ընդունալով, զարգ. չեն անոնք: Զանոնք եթէ իրր այդպէս գործածենք, կ'աւրենք ոճը: Կերպերն են անոնք աստիճանական զազափարի, այն վայրկեանին՝ երբ այս վերջինը կենսաւոր է և թանձրացաւ, և այն վայրկեանէն որ անկա կենսաւոր է և թանձրացաւ կ'ուղղուի իր արդիւններուն մէջ:

Մտածումի ձեռքը և բառերու ձեռքը կան, որոնք, այդպէս ըմբռնուած յնդգանումին, ինքնին կը սահմանուին. ու բառերու ձեռքերուն մէջ չըջու՞մ կը կոչուին մասնաւորապէս այն ձեռքերը, որոնք բանի մը նշանակութիւնը կ'ընդարձակեն, կը չըջնան: Սիտի նշանաւոր խոսքը

«Ան ստեղծեմն մալուսի մութ պայծառութեանը մեջն,
Տեսնեմ երեսուն առաքստ ալիքներուն հետ
վերջեմ»

չըսեմ մըն է, աւելի ճիշտ՝ խելամուտութիւնիմը, ուր մասը մարդկին առջ կ'առնէ:

Ապացոյցը՝ թէ ձեռքը կամայական հնարքներ չեն, այն է որ ժողովուրդի մարդերը գրագէտներէն աւելի կ'ընեն զանոնք:

անոնք մանաւանդ որոնք ընտելեան աւելի մօտ կ'ապրին, ինչպէս գեղացիները և ծովու մարդիկ: Մնաց որ, լեզուները, որոնք, ինչպէս կ'ըսէր Մայէս, «գոհիչներուն մէջ կը կազմուին», անոնցմով կը շինուին. ուստի աւելի՞ որքան նախնական են գեո. ֆիլիսոփան ատիկա անով կը քացատրէ որ մտածումը կը ծնի մտային պատկերներու ծոցին մէջ, ու անոնց վրայ կը յիշու անգագար, և հետեւաբար պատկերներուն և անոնց բաղկացութեան կամ ձեռքերուն կիրարկութիւնը միտքին կազմութեանը նոյն իսկ արդիւնքն է:

Միեւնոյն պատճառաւ, իրաւունք ունինք ըսելու, հակառակ ընթացիկ նախապաշարումի մը, թէ փոխաբերութիւն մը կրնայ փաստ մը ըլլալ, ոչ ինքնին, այլ դատի մը ոգեկոչութեամբ, թէ անկա կրնայ լուսաւորող ընդհանրացում մը մասնաւորապէս, լուծումի մը ճամբան քանալ: Ըմբռնութեան պատկերին ճշմարտութիւն կայ գեո. Զմուտանք թէ Արիստոտելի համար, որ պատճառաբանութեան բաւական լաւ ճանչցող մըն է, հետադարձութիւնը քերթողութիւնը տրամաբանութեան մաս կը կազմեն. որ Կլեոսը, զորաւոր միտք, կ'ըսէր. «Համոզուած եմ թէ պիտի գայ օր մը՝ ուր բնախօսը, հոգեբանը և հոգեւորը նոյն լեզուն պիտի խօսին»: Սորվելիք բան կայ այս խօսքին մէջ:

Իայնք եթէ ձեռքը բնական են մեղի, ատիկա պատճառ մը չէ որ չհսկենք անոնց կիրարկումին վրայ. վասնզի մեր մտքին այն կազմութիւնը՝ որ զմեզ առոր կը հրաւիրէ, նշան մըն է մեր ստատիստիկանը՝ միտքերու կարգին մէջ: Զօւտ միտքով պատկեր չի գործածեր. առարկաներուն և ճշմարտութիւններուն զուտ յայտնատեսութիւնը ունի անկա, առանց զանոնք իրեն առջև պատկերացնելու: ոչ մէկ պէտքի: Մենք ռակայն պէտք ունինք առոր. քայց ի ծառայութիւն գաղափարին, և հետեւաբար գաղափարին օրէնքին տակ, չաւ հազածաւ ըլլալով որ գաղափարը չիզատուի այն բանին մէջ, որ պէտք է ապրեցնէ գինքը, չիղուու որ աւրուի անկա, և չեղի՝ ընդգրկող տարուելով դէպքի երեւակայանութեան և զգայաբաններու ուղղութիւնները:

Երբ ձեռք մտածումին տեղը անցնի, ունկնդիրը իսկոյն կը կռահէ զայն. վայր-

ձեւացնէ իրի մը կամ իրողութեան մը վըրայէն, նպատակ ունենալու աւելի աղէկ դուրս բերել զայն. կամ՝ այսպէս՝ աւելի ծանրակշիւ կերպով հաստատել զայն. «Պիտի չըսեմ բնաւ... և սակայն...»:

Նուազում, ազգական զեղջուկներն. որ կը ջանայ բառերուն մէջ պակաս չափով դնել ինչ որ ատենաբանական պատշաճութիւնները կամ ճարպիկութիւնները խորհուրդ չեն տար բացայայտել ամբողջ իր ոյժովը. բայց նորէն ոյժը պահելու կերպովը. «Կ'ուզէիք ինծի թիթեւ դաս մը տալ. իմ բարոյսն համար էր տալի. բայց անգունդը՝ ուր ես կը գտնուիմ...»:

Ընդհատում, որ կարճ կը կտրէ լռութեամբ նոյն իսկ հասկցնելով այն որ մտադրուած է շարտայայտել. «Մեղաւորը Աստուծոյ առջև է. անոր հոգին կ'երեւի իրեն. անոր մէջ կը կարգայ ան իր վճիռը...»: Հարցուցէք իրեն, Նիւթկ, անդունդներուն մէջ, ուր կը հիւծի...»:

Կախում, լռութիւնը խօսեցնելու ուրիշ կերպ: Ունկնդիրը կը պահուի յայտնութեան մը կամ լուծումի մը նեւ ի նեւ աւերկալութեան մէջ, ու ի վերջոյ կ'առաջարկուի յանկարծական արդիւնք մը կամ ծիծաղելի վիճում մը. «Արհաւիրքը փակեց անոր աչքերը. անոր թուեցաւ... ան կարծեց լսել... ի վերջոյ չհանդուրժելով, բացաւ աչքերը իբրեւ թշնամիներու բազմութեան մը վրայ. — Մինակ էր» (Էսկար Բո):

Վարանում, ազգական նուագումի, որ կը կեղծէ ըսուելիք բանի մը, առնուելիք որոշումի մը, ցուցուելիք նախախրութեան մը հանդէպ: Լիս բարեյայտող խաբխափումը կ'աշխատայնէ միտքը, և զայն կը պատրաստէ վերապահուած լուծումի մը:

Ճողոմութիւնը, որ աւելորդաբանութիւն՝ պնդում ի գործ կը դնէ, նիւթ մը վեր առնելու կամ վար թիթեցնելու համար, միտքը անոր հանդէպ արթնցնելու և եզրակացութեան մղելու համար:

Ձիջում, որ կուտայ, բայց նորէն առնելու համար, ըլլայ տարբեր լոյսի տակ տեսնուած բանը, ըլլայ ուրիշ բան մը՝ զոր կարելի պիտի չըլլայ մերժել արժանաւորի մը: Անտոնիոսի ճառը կեսարի սպաննութեան վրայ՝ բոլորովին այս տեսակէն է:

Ասեմաբանական եղբիւնք, որ կը ներկայացնէ փափաքուած եզրակացութիւն

ներուն երեւութապէս հակառակ ընդլայնում մը, որ սակայն օգտակար կ'ըլլայ առնոց դէմ եղած արտայայտութեանց մասին բրած ծագողով: Այսպէս, Դեմոսթիւնէսի Պասիկ Ճառին մէջ Եւքրինէսի ծագումներուն պատմութիւնը:

Օրինակը, Բաղդասուրիւնը, Զուգակիւսը, Հակադրութիւնը, ճառին մէջ շատ կարեւոր ձեւեր, որոնցմով կը մերձեցնեն կամ կը հակադրեն իրարու՝ նմանութեամբ կամ հակապատկերով զիրար փոխադարձաբար լուսաւորող տարրերը:

Համաճեմութիւնը, որ ըստածին վրայ կը պնդէ նմանական ձեւերու և զիրար լրացնող երանգներ ունեցող քառերու համաբարգութեամբ. «Դեմոսթիւնէս՝ ճարպիկ է, ստիպող է, կորովի է. ան կը հետապնդէ իր հակառակորդը բոլոր մարզերուն վրայ, ու ոտն առ ոտն կը կռուի անոր հետ»:

Կրկնում, պերճախօսութեան զլխաւոր ձեւը, որ կ'ուժովցնէ մտածումը՝ իր արտայայտութեան անդադարձութեամբ, որ քանիցս կը մղէ սլաքը, ըլլա՛յ մօտաւոր կէտերու վրայ, լայնցնելու համար վէրքը, ըլլա՛յ նոյն կէտին վրայ, խորունկցնելու համար զայն:

Աստիճանաւորում, որ հակեալ մտակարգակ մը կը կազմէ, ինչիւն կամ ի՞նչիւն համար, մտածումին շարժումը կամ նիւթին աճումը կատարելու համար:

Բառերու ձեւերուն մէջ յիշենք և այն՝ որ կը կայանայ բազմաթիւ իրերու մասին՝ եզակի, ու միակի մը մասին յոգնակի խօսելուն մէջ, տպաւորութիւնը կեդրոնացրնելու կամ լայնցնելու, երկու պարագային ևս՝ անցնելու համար. «Նա՛ որուն կը պատկանի փառքը, վեհութիւնը, անկախութիւնը»... (Պոսիւէ). «Սա գողերը նայեցէք», մէկի մը մասին խօսելով:

Յիշատակենք վերջապէս նոյնաձայնութիւնը, որ յաճախ կը գործածուի գաղափարը ուժովցնելու համար միեւնոյն ձայնին յաճախումովը. «Ազնուապետութիւն, ժողովրդապետութիւն, ինքնապետութիւն, ընչապետութիւն, այս բոլոր ետութիւնները իրար կ'արժեն» (Դիւմենսո). Կարելի է նոյն իսկ անոնց մէջ տեսնել փաստի կերպ մը, որով, ուզելով ցուցնել մարդկային սխալներուն անհուն պէսպիսութիւնը, մէկ տողի վրայ կը շարունակեն բոլոր ետութիւն վերջա-

ւորող բառերը, որոնց տեսակ մը ծաղր կուգայ կարծես միմիայն իրենց ձայնէն: Վերջապէս, ատիկա կրնայ ստեղծել տեսակ մը լլկանք, զոր աստիճաններն անկէ իրեն նպատակաւ դարձնելը, կամ բանաստեղծութիւն մը՝ զոր մտածումը կ'ուղղէ դէպի իր նպատակները, ինչպէս կը տեսնուի Եփեսոսեան մէջ:

Այս բոլոր ձեւերը և ուրիշ նմանները կրնան ծառայեցուիլ մտածումի մը, յուսելի մը, կամեցողութեան մը: Բայց անոնց մէջ կան զորս կարելի էր մասնաւորապէս կոչել յուզական, և որոնք այս պատճառաւ ատենաբանական մեծ կարեւորութիւն մը ունին: Ասոնք են մանաւանդ. Բացազանութիւն, միեակ կամ շարեշար կամ ջրվէժօրէն. «Ո՛վ կատաղութիւն, ո՛վ յուսահատութիւն, ո՛վ թշնամի ծերութիւն, Բացադարձութիւն, որ ճառիկ կեանք կ'արծարծէ և կը գրգռէ (յանկարծ բացականեւորուն կամ անշունչ իրերուն կ'ուղղէ խօսքը): Զափազանցութիւն, Հարցափորձութիւն, պնդող, ստիպիչ, սուրբ մէջքին: Աղետ սանձ, Կոչ՝ ունկնդիրներուն ուղղուած, իրենց բարւոյն համար. Եղովնեցում, որ կուչին կը միացնէ գերագոյն դիմում մը. «Երգեցուցանեմ զքեզ յԱստուած կեն-

դանի»: Մաղրաք, ըլլա՛յ բացադարձական՝ «Աստուած կամի»: Ըլլա՛յ պարզ. «Բոլոր սրտովս կ'ուզէի»: . . . Աճեմ, յաճախ բացադարձութեան միացած. «Վա՛յ ձեզ դըպրաց և փարիսեաց. . .»: Ատենաբանական հիացում կամ զարմացում, այսինքն կարգ մը պարագաներու, կարգ մը տեսարաններու հանդէպ կրայոյզ վիճակ. «Կը հասկնամք». . .: «Ի՞նչ կը տեսնեմ» ևն. ևն: Զեւաւոր ընդլայնումի թանկագին ազդիւր մը կայստուգաբանական կամ արամաբանական վերլուծումին մէջ ընթացիկ բառերու, ժողովրդական և աստուածաբանական եզրերու, որոնք այնքան լեցուն են պատկերներով եւ մարդկային փիլիսոփայութեամբ: Սովորութիւնը զանոնք մաշեցուցած է. պէտք է բարձրանալ անոնց ծագումին, յաճախ հանճարային: Բային վերլուծումը իր նորածին վիճակին մէջ՝ կը վերանորոգէ անոր կենսունակութիւնը. անոր կը վերադարձնէ իր բնական շրջապատը, և բոլոր իր կապերը: Մեծ ազդիւր մըն է ան: Այս կերպով, ցուցադրութեան կամ արտայայտութեան կարգին մէջ, իրերուն կշիռքը կախում ունի բառերուն կշիռքէն. ինչպէս՝ ջատինքեան՝ բառերուն կշիռքը կախում ունի իրերուն կշիռքէն:

ՍԵՐԹԻԼԱՆԺ

Թրգմ. Թ. Ե. Գ.

Արծաթում եմ իր մագերէ սաթէ,
Եւ հեղ աչեքի քարթիչներն ուրախ.
Կարծես թէ լուսնից շիթեր եմ կաթիլ
Ու մագերէ ամբողջ, արեւ լուսաւող:

Սակայն մագերէ արծաթէ ծալից
Եւ մութ աչեքի խղաղութեամ մէջ
Վարդերն եմ ժպտում իր ուրախ կեանքի,
Ինչպէս այս գարնան արեգակն անցէ:

ԱՂԱԽՆԻ